

Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
Факультет економіки та управління
Кафедри управління

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри управління
доктор наук з державного
управління, доцент
Рябець Катерина Анатоліївна

(підпис)

«01» листопада 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Управлінські аспекти дотримання прав учасників освітнього процесу
в закладі загальної середньої освіти»

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ

**073.00.03.Управління закладом освіти (за рівнями)
другого (магістерського) рівня вищої освіти**

Галузь знань: 07 Управління та адміністрування

Спеціальність: 073 Менеджмент

Кваліфікація: Магістр менеджменту

Виконала

студентка групи УЗОм-1-24 -1.4з

Дьоміна Наталія Володимирівна

(підпис)

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
управління

Кайдаш Олеся Юрівна

(підпис)

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Дьоміна Наталія Володимирівна

Управлінські аспекти дотримання прав учасників освітнього процесу в закладі загальної середньої освіти в Україні. – Хмельницький: Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, Факультет педагогіки та психології, 2025.

Науковий керівник – *Кайдаш Олеся Юрівна*, кандидат юридичних наук, доцент кафедри управління освітою.

У магістерській роботі розглянуто теоретико-правові та управлінські засади дотримання прав у сфері освіти в Україні. Проаналізовано законодавчу базу, що регламентує діяльність учасників освітнього процесу, визначено їхні права, обов'язки та гарантії захисту. Окреслено роль державних інституцій у забезпеченні права на освіту, розглянуто проблеми правового регулювання, академічної доброчесності та освітньої медіації. Розроблено практичні рекомендації щодо підвищення ефективності управління у сфері дотримання прав педагогів, батьків і здобувачів освіти.

Ключові слова: управління освітою, право на освіту, учасники освітнього процесу, педагогічні працівники, батьки, медіація, етика, академічна доброчесність.

Структура роботи: робота містить вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Обсяг – 59 сторінок, з них 50 сторінок основного тексту, 8 таблиць, 6 рисунків, 5 додатків. Кількість використаних джерел – 58 на 9 сторінках.

SUMMARY

Domina Natalia Volodymyrivna

Management aspects of respecting the rights of participants in the educational process in general secondary education institutions in Ukraine. – Khmelnytskyi: Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy, Faculty of Pedagogy and Psychology, 2025.

Supervisor – *Kaidash Olesia Yuriyivna*, candidate of legal sciences, Associate Professor of the Department of Education Management.

The master's thesis examines the legal and managerial foundations of ensuring rights in the field of education in Ukraine. It analyzes the legislation regulating the activities of education participants and defines their rights, responsibilities, and protection guarantees. The role of state institutions in ensuring the right to education, issues of academic integrity, and educational mediation are highlighted. Practical recommendations for improving management mechanisms to protect the rights of teachers, parents, and learners are provided.

Key words: education management, right to education, educational process, teachers, parents, mediation, ethics, academic integrity.

Structure of the work: the thesis includes an introduction, two chapters, conclusions, list of references, and appendices. Total volume – 59 pages, including 50 pages of main text, 8 tables, 6 figures, 5 appendices, and 58 references on 9 pages.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	9
1.1. Освітнє законодавство України. Учасники освітнього процесу	9
1.2. Право на недокримінальний підхід щодо, здобуття освіти. Право на захист від булінгу	17
Висновки до розділу 1	25
РОЗДІЛ 2 ПРАВА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА БАТЬКІВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	28
2.1. Право на справедливе та об'єктивне оцінювання професійної діяльності. Атестація та сертифікація	28
2.2. Дії закладу освіти в умовах конфлікту між батьками здобувача освіти	38
Висновки до розділу 2	45
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ДСЯО	Державна служба якості освіти України
ЗВО	заклад вищої освіти
ЗЗСО	заклад загальної середньої освіти
ІКТ	інформаційно-комунікаційні технології
МОН	Міністерство освіти і науки України
НАЗЯВО	Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти
НУШ	Нова українська школа
ООП	освітній омбудсмен України
ОМС	органи місцевого самоврядування
ППЗ	педагогічний працівник закладу освіти

ВСТУП

Освіта є основоположним правом кожної людини, що закріплено в Конституції України, міжнародних правових актах і національному законодавстві. У сучасних умовах трансформації суспільства, децентралізації влади, воєнного стану та цифровізації особливого значення набувають управлінські аспекти дотримання прав у сфері освіти. Від ефективності управління освітнім процесом залежить не лише рівень якості навчання, а й можливість повноцінної реалізації громадянами своїх прав на безпечне, інклюзивне та рівноправне освітнє середовище.

Актуальність теми обумовлена зростанням ролі правової культури в освітньому менеджменті, потребою у створенні прозорих механізмів захисту прав педагогічних працівників, батьків і здобувачів освіти. Незважаючи на оновлення законодавства, у практичній діяльності шкіл, ліцеїв та закладів вищої освіти часто виникають колізії, пов'язані з реалізацією права на освіту, дотриманням академічної доброчесності, врегулюванням конфліктів і захистом від дискримінації. Саме тому управлінський підхід до забезпечення прав у сфері освіти потребує наукового осмислення й удосконалення.

Наукова новизна дослідження полягає у комплексному аналізі правових і управлінських механізмів реалізації освітніх прав в Україні в контексті сучасних реформ та європейських стандартів. Особлива увага приділена питанням розмежування прав і відповідальності педагогічних працівників, батьків і здобувачів освіти, а також процедурі медіації як новій формі врегулювання освітніх конфліктів.

Об'єкт дослідження — управлінські процеси у сфері забезпечення прав учасників освітнього процесу в Україні. Предмет дослідження — правові, організаційні та етичні механізми дотримання, реалізації й захисту прав педагогічних працівників, батьків і здобувачів освіти в системі управління освітою.

Мета дослідження — обґрунтувати теоретичні засади, законодавчі норми та управлінські інструменти забезпечення прав учасників освітнього процесу, визначити напрями вдосконалення практики їх реалізації в сучасних умовах.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі завдання:

1. Розкрити сутність і законодавчі основи права на освіту в Україні.
2. Проаналізувати нормативно-правові акти, що регулюють освітні відносини та права учасників освітнього процесу.
3. Визначити управлінські аспекти дотримання прав педагогічних працівників і батьків здобувачів освіти.
4. Дослідити роль медіації, етичних кодексів і внутрішніх систем забезпечення якості освіти у врегулюванні конфліктів.
5. Запропонувати рекомендації щодо підвищення ефективності управлінського забезпечення дотримання прав у сфері освіти.

Методи дослідження включають комплекс теоретичних та емпіричних підходів: аналіз і синтез наукових джерел і нормативних актів — для з'ясування змісту правових категорій у сфері освіти; системно-структурний метод — для визначення взаємозв'язків між суб'єктами освітніх відносин; порівняльно-правовий аналіз — для співставлення українського й європейського освітнього законодавства.

Актуальність і практична значущість дослідження полягає у тому, що його результати можуть бути використані у діяльності закладів освіти різних рівнів для розробки локальних положень про дотримання прав учасників освітнього процесу, впровадження освітньої медіації, удосконалення процедур атестації та сертифікації педагогічних працівників, а також у підготовці керівних кадрів у сфері освіти. Запропоновані рекомендації мають прикладне значення для адміністрацій шкіл і управлінь освіти територіальних громад.

Апробація результатів дослідження

Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг

роботи становить 59 сторінок. У роботі наведено 8 таблиць, 6 рисунків та список використаних джерел із 58 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

1.1. Освітнє законодавство України. Учасники освітнього процесу

Сучасна система освіти України є багаторівневою, нормативно врегульованою та орієнтованою на права людини, що відповідає як національним, так і міжнародним стандартам. Правові засади освітнього процесу формуються комплексом законодавчих актів, серед яких базовим є Закон України «Про освіту» 2017 року, що закріплює принципи академічної свободи, автономії закладів освіти, академічної доброчесності та рівного доступу до освіти. Цей закон визначає освіту як цілісний процес виховання та навчання, який є суспільно значущим і має забезпечувати всебічний розвиток особистості, формування її громадянської позиції та компетентностей для життя [17].

Законодавче забезпечення освітньої сфери в Україні розвивається за європейськими підходами, що передбачають гуманістичний, демократичний і правовий характер освіти. Згідно з позицією Ю. М. Бисаги, саме конституційне право на освіту є ключовим інструментом реалізації особистої свободи, а його виконання гарантує державі виконання міжнародних зобов'язань у сфері прав людини [2]. Конституція України в статті 53 закріплює право кожного на освіту, безоплатність повної загальної середньої освіти та обов'язковість здобуття цієї ланки, що становить основу державної політики у сфері освіти.

У системі законодавства України освітнє право посідає проміжне місце між публічним і приватним правом. Як слушно зауважує В. Д. Філіппова, освітнє право формує комплексну галузь, що поєднує норми адміністративного, трудового, цивільного та конституційного права, а також міжнародно-правові стандарти [43]. Такий інтегративний характер зумовлює міждисциплінарність підходів до управління освітою і визначає її особливий статус у правовій системі держави.

Поняття «учасники освітнього процесу» у законодавстві трактується широко. До них належать здобувачі освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники, керівники, батьки, а також інші особи, залучені до освітнього процесу. Науковці відзначають, що в умовах реформування освіти учасники процесу виступають не лише об'єктом, а й активним суб'єктом управління якістю освіти, адже від їхньої взаємодії залежить ефективність реалізації державної політики [12].

Особливої уваги заслуговує питання академічної доброчесності як нормативного обов'язку всіх учасників освітнього процесу. І. В. Лисенко визначає академічну доброчесність як систему етичних принципів, що регламентують поведінку учасників освітньої діяльності, та розглядає її як юридичну категорію, яка має бути закріплена на рівні внутрішніх положень закладу освіти [20]. Ця позиція узгоджується з практикою НАЗЯВО, що у своїх щорічних звітах підкреслює необхідність посилення контролю за дотриманням академічної доброчесності та формуванням культури якості вищої освіти [24].

Для кращого розуміння структури освітнього законодавства доцільно систематизувати основні нормативно-правові акти, які регулюють сферу освіти в Україні.

Таблиця 1.1

Система основних законодавчих актів, що регулюють освітню діяльність в Україні

№	Назва нормативно-правового акта	Основні положення	Рівень дії
1	Конституція України (ст. 53)	Гарантує право на освіту, безоплатність загальної середньої освіти	Основний Закон
2	Закон України «Про освіту» (2017 р.)	Визначає структуру системи освіти, принципи, права й обов'язки учасників	Загальний
3	Закон «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.)	Регламентує функціонування закладів середньої освіти, освітні програми	Галузевий
4	Закон «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.)	Визначає особливості організації освітнього процесу у закладах фахової освіти	Галузевий
5	Закон «Про вищу освіту» (2014 р.)	Регламентує права та обов'язки здобувачів, академічну автономію, акредитацію	Галузевий

Продовження табл. 1.1

6	Закон «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.)	Визначає засади професійного навчання, державні стандарти професій	Галузевий
7	Закон «Про дошкільну освіту» (2001 р.)	Регулює діяльність закладів дошкільної освіти	Спеціальний
8	Закон «Про наукову і науково-технічну діяльність» (2016 р.)	Стосується підготовки наукових кадрів, академічної доброчесності	Спеціальний
9	Підзаконні акти МОН (постанови, накази)	Регламентують стандарти, оцінювання, атестацію, сертифікацію	Виконавчий рівень

Складено автором на основі [17; 24; 43].

Як свідчить таблиця, нормативно-правове забезпечення освітньої галузі охоплює всі рівні освіти та регулює не лише організаційні, а й правові аспекти діяльності закладів. Це створює підґрунтя для ефективного управління освітнім процесом, де кожен учасник має визначені права та обов'язки.

На думку Р. М. Жолобчука, освіта як соціальне благо водночас є правовою категорією, а освітнє право — самостійна галузь, що охоплює сукупність норм, спрямованих на реалізацію права на освіту й забезпечення якості освітніх послуг [9]. Саме тому сучасні зміни в управлінні освітою супроводжуються посиленням нормативного контролю й удосконаленням законодавчої бази.

Поступовий перехід до децентралізованої моделі управління освітою, відображений у працях Л. М. Юрчук [47] та Ю. М. Бисаги [3], демонструє переосмислення ролі держави: від контролюючого до партнерського суб'єкта, який створює умови для автономії закладів освіти, залучення громад і батьківських спільнот до ухвалення рішень. Це відповідає європейським принципам управління у сфері освіти й підвищує її ефективність у контексті реформи «Нова українська школа».

Реформування української освітньої системи після 2014 року супроводжується поступовим переходом від централізованої моделі управління до децентралізованої, що передбачає підвищення автономії закладів освіти, відповідальності керівників і розширення участі громадськості. На думку Ю. М. Бисаги, таке розмежування повноважень дає змогу поєднати державний

контроль за якістю освіти із самоврядуванням освітніх установ, що є ознакою зрілої демократичної держави [3].

Закон України «Про освіту» закріплює принцип субсидіарності управління: рішення ухвалюються на найближчому до громадянина рівні, якщо нижчий рівень може їх ефективно реалізувати. Цей підхід сприяє зміцненню ролі територіальних громад та місцевих органів влади у визначенні стратегії розвитку закладів освіти, що підтверджує досвід Вінницької області, описаний А. Гижком [6].

Зміни у законодавстві зумовили трансформацію статусу учасників освітнього процесу. Якщо раніше домінував адміністративно-підпорядкований підхід, то сьогодні учасники освітнього процесу розглядаються як рівноправні партнери. Здобувач освіти, педагогічний працівник і батьки мають визначені права, обов'язки та механізми участі в управлінні закладом, що прямо впливає зі статей 55–60 Закону «Про освіту» [17].

Права учасників освітнього процесу можна систематизувати у вигляді таблиці, що відображає баланс між можливостями та відповідальністю кожної групи.

Таблиця 1.2

Основні права та обов'язки учасників освітнього процесу

Категорія учасників	Основні права	Основні обов'язки	Законодавча основа
Здобувачі освіти	На якісну освіту, академічну доброчесність, безпечне середовище, участь в управлінні закладом	Виконувати навчальні програми, дотримуватись правил внутрішнього розпорядку	Закон «Про освіту», ст. 55–56
Педагогічні працівники	На педагогічну свободу, підвищення кваліфікації, академічну доброчесність	Дотримуватись етичних норм, забезпечувати якість освіти, виховання учнів	Закон «Про освіту», ст. 57–59
Керівники закладів освіти	На автономію у формуванні освітньої політики, кадровій політиці, фінансових рішеннях	Забезпечувати прозорість, ефективність управління, створення безпечного середовища	Закон «Про освіту», ст. 25–26

Продовження табл. 1.2

Батьки здобувачів освіти	На участь у прийнятті рішень, ознайомлення з результатами навчання, подання пропозицій	Піклуватись про фізичний і моральний розвиток дитини, дотримуватись етичних норм	Закон «Про освіту», ст. 64
Органи управління освітою	На координацію, контроль якості, підтримку розвитку освіти	Реалізація державної політики, нагляд за дотриманням законодавства	Постанови КМУ, накази МОН

Складено автором на основі [17; 12; 24].

У межах освітнього процесу зростає роль таких інституцій, як Державна служба якості освіти (ДСЯО) та Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО). Вони виступають гарантом реалізації права на якісну освіту, здійснюючи інституційний аудит і моніторинг освітньої діяльності [11; 24]. Річні звіти цих установ свідчать, що ключовими напрямками контролю залишаються: забезпечення прозорості атестації педагогів, перевірка дотримання прав учасників освітнього процесу, моніторинг академічної доброчесності та розслідування випадків булінгу.

Питання децентралізації управління також має безпосередній вплив на права учасників освітнього процесу. Як зазначає Л. М. Юрчук, делегування управлінських функцій громадам і закладам освіти підвищує їхню відповідальність і водночас стимулює розвиток локальних ініціатив [47]. Проте, така автономія потребує ефективного нормативного регулювання та відповідальності керівників, щоб уникнути зловживань чи дискримінаційних практик.

Законодавчо визначені права педагогічних працівників мають стати основою для формування системи внутрішнього контролю якості освіти. І. В. Лисенко підкреслює, що управління освітою сьогодні повинно ґрунтуватись на принципах академічної доброчесності та об'єктивності оцінювання діяльності педагогів [20]. Цей принцип поступово інтегрується в освітнє законодавство

через стандарти НАЗЯВО та ДСЯО, що підвищує рівень довіри до системи атестації.

Важливу роль у реалізації правових механізмів у сфері освіти відіграють інституції громадського нагляду, зокрема інститут освітнього омбудсмена. Його діяльність спрямована на захист прав здобувачів, педагогів і батьків, а також на посередництво у конфліктних ситуаціях. О. Грезіна у своїх дослідженнях підкреслює, що освітній омбудсмен виконує функції не лише контролю, а й правової просвіти, сприяючи формуванню культури прав людини в освіті [7].

Зміцнення правових засад учасників освітнього процесу відбувається також через інтеграцію міжнародних стандартів. Р. В. Марченко зазначає, що імплементація норм ЮНЕСКО та Ради Європи у національне законодавство сприяє розширенню гарантій рівного доступу до освіти, особливо для осіб з особливими освітніми потребами [21]. Це підкреслює необхідність адаптації української освітньої системи до європейських підходів.

Правовий статус здобувачів освіти в Україні вибудовується на поєднанні загальноконституційних гарантій і спеціальних норм профільних законів. До ключових прав належать: доступність і безоплатність повної загальної середньої освіти, безпечні умови навчання, участь в управлінні закладом, захист від дискримінації та булінгу, а також дотримання принципів академічної доброчесності. В науковому дискурсі ці гарантії розглядаються як елемент ширшої системи прав людини, що включає освітню автономію особи та інституційні механізми їх захисту [2].

Педагогічні та науково-педагогічні працівники, своєю чергою, є носіями професійних прав, що охоплюють академічні свободи, вибір методик, підвищення кваліфікації, участь у врядуванні закладу, справедливе оцінювання діяльності (атестацію/сертифікацію), а також захист трудових і соціальних гарантій. У сучасній інтерпретації освітнього права ці повноваження вже не зводяться до трудових норм — вони вибудовують окремий блок «права/обов'язки учасників освітнього процесу», який функціонує в логіці забезпечення якості освіти та відповідальності перед суспільством [43].

З огляду на європейський вектор реформ, суттєво зросла роль інституцій зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості. ДСЯО через інституційні аудити фокусує увагу на правових і управлінських процедурах, які гарантують права учнів, педагогів і батьків; НАЗЯВО — на стандартах, акредитаційних вимогах і культурі академічної доброчесності у ЗВО, що безпосередньо впливає на реальне здійснення прав усіх учасників процесу [11].

Окремий інструмент забезпечення суб'єктності учасників — механізми участі в управлінні закладом (підкувальні/опікунські ради, органи самоврядування здобувачів, вчені/педагогічні ради, батьківські ради, профспілки). Децентралізаційний вектор, описаний у дослідженнях, підсилює ці канали участі, переводячи їх із формальної площини у дієві інституції локальної освітньої політики [47].

Для ілюстрації практичних повноважень різних груп учасників доцільно узагальнити їх «точки входу» в управлінські рішення та типові індикатори реалізації прав.

Таблиця 1.3

Канали участі в управлінні та індикатори реалізації прав учасників освітнього процесу

Група учасників	Канали участі в управлінні	Типові управлінські рішення/процедури	Індикатори реалізації прав
Здобувачі освіти	Студентське/учнівське самоврядування, участь у радах, опитування	Затвердження правил внутрішнього розпорядку, участь у комісіях з якості, антикорупційних/доброчесних практик	Наявність представництва, протоколи рішень, регулярні опитування, публічні звіти
Педагогічні працівники	Педагогічна/вчена рада, профспілка, предметні методоб'єднання	Погодження освітніх програм, затвердження внутрішніх положень, розгляд апеляцій оцінювання	Протоколи рад, прозорі процедури атестації/сертифікації, локальні політики доброчесності
Керівники закладів	Адміністративні колегіальні органи, наглядові/підкувальні ради	Бюджет, кадрові рішення, політика безпеки та інклюзії, плани розвитку	Публічні фінансові звіти, результати аудиту ДСЯО, відстежувані КРІ
Батьки здобувачів	Батьківські ради/комітети, консультації,	Політика доброчесності та безпеки, антибулінгові процедури, інклюзія	Регламентовані канали звернень, фіксовані строки

	громадські обговорення		реагування, звіти про розгляд скарг
--	------------------------	--	-------------------------------------

Складено автором на основі [11; 24; 47].

Із позиції теорії освітнього права важливо, що «участь» має не лише організаційний, а й правовий вимір: кожне рішення повинне спиратися на прозорі процедури, визначені локальними актами закладу (положенням про академічну доброчесність, антиплагіат, врядування, запобігання та протидію булінгу, етичним кодексом тощо). У наукових працях підкреслюється, що саме поєднання правових процедур, підзвітності та зовнішнього моніторингу дає змогу перейти від декларацій прав до їх стійкої реалізації на рівні закладів [24].

Зміст прав батьків здобувачів освіти охоплює інформовану участь у прийнятті управлінських рішень, доступ до результатів навчання і механізмів апеляції, вплив на політику безпеки, інклюзії та партнерські форми співпраці «школа — сім'я — громада». Досвід публічних моніторингів (у т.ч. з дистанційного навчання в регіонах) показує зростання значущості каналів зворотного зв'язку, які в підсумку стають частиною доказової бази для управлінських рішень [12].

Особливе місце належить інституту освітнього омбудсмена, який виконує функції правозахисного посередництва, консультування та нормотворчої адвокації. Порівняльні огляди підтверджують: на етапі становлення цей інститут дозволяє швидко «зшивати» прогалини між нормою і практикою, надаючи учасникам процесу зрозумілі маршрути звернення й відновлення порушених прав [7].

У контексті євроінтеграції особливого значення набуває імплементація міжнародних стандартів (ЮНЕСКО, РЄ, ЄСПЛ) у національні підходи до врядування освітою. В українських дослідженнях наголошується, що дотримання таких стандартів є не лише юридичною вимогою, а й інструментом підвищення довіри до освітніх інституцій та їх управлінської спроможності.

Варто відзначити, що участь педагогів і здобувачів у колегіальних органах не має підмінювати професійні повноваження адміністрації. Йдеться про взаємодоповнюваність ролей: управлінські рішення ухвалюються з урахуванням

позицій зацікавлених сторін, але в межах закону, процедур і відповідальності керівництва. Такий баланс є передумовою ефективного внутрішнього забезпечення якості освіти.

В умовах стресових викликів (війна, надзвичайні ситуації, пандемії) механізми реалізації прав мають працювати безперервно. Українська правнича думка застерігає від спрощень, які зменшують гарантії; навпаки, у період обмежень на перший план виходять саме процедурні запобіжники — документування рішень, прозорі комунікації, доступність скаргових механізмів і зовнішній моніторинг.

Правовий статус учасників освітнього процесу в Україні — це не статичний перелік прав та обов'язків, а динамічна система взаємної відповідальності, яка функціонує через врядування, підзвітність і культуру якості. Держава зберігає роль гаранта, але дедалі більше рішень зміщується на рівень закладу та громади; ефективність цієї моделі залежить від того, наскільки прозорими є правила гри та чи працюють канали участі для всіх груп. Інституції якості (ДСЯО, НАЗЯВО) і правозахисні механізми (освітній омбудсмен) фактично перетворюють конституційні гарантії на щоденну управлінську практику — через аудит, акредитацію, політики доброчесності та належні процедури реагування на порушення.

1.2. Право на недокримінальний підхід щодо, здобуття освіти. Право на захист від булінгу

Одним із ключових принципів сучасної освітньої політики України є забезпечення недискримінаційного доступу до освіти та створення безпечного освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства, у тому числі булінгу. Законодавче підґрунтя цього підходу закладене в Конституції України, Законах «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків». У статті 3 Закону «Про освіту» чітко закріплено принцип рівності в правах на освіту незалежно від

віку, статі, раси, національності, місця проживання, соціального походження чи стану здоров'я [17].

Наукові дослідження підкреслюють, що право на освіту та право на захист від дискримінації є взаємопов'язаними та взаємозалежними. Ю. М. Бисага розглядає їх як єдину систему освітніх гарантій, що включає забезпечення рівного доступу, належних умов навчання і недопущення будь-яких форм утиску чи виключення з освітнього процесу [2]. У цьому контексті особливу роль відіграє положення Закону «Про освіту» (ст. 53–55), де передбачено зобов'язання закладів створювати інклюзивне, справедливе та безпечне середовище для всіх учасників освітнього процесу.

Поняття «недискримінаційний підхід» охоплює не лише формальну рівність прав, а й фактичну рівність можливостей. В. Д. Філіппова зазначає, що реалізація недискримінаційних принципів вимагає від держави та керівників закладів освіти розробки чітких внутрішніх механізмів — від протоколів запобігання до моніторингу випадків порушення прав учасників процесу [43]. Саме впровадження локальних актів (кодексів етики, положень про запобігання та протидію булінгу, регламентів звернення) стає ключовим індикатором дотримання норм закону на практиці.

У вітчизняному освітньому законодавстві передбачено цілу низку інституційних та правових інструментів, що гарантують реалізацію принципу недискримінаційності. До них належать: система інклюзивної освіти, механізм педагогічного нагляду, діяльність освітнього омбудсмена, а також право учасників освітнього процесу на звернення до органів державної влади чи суду у разі порушення їхніх прав [7]. Завдяки цьому поступово формується новий підхід до освітнього врядування — «правоцентричний менеджмент», де центральним елементом є захист людської гідності.

Для візуалізації системи правових механізмів забезпечення недискримінаційного підходу доцільно представити їх у табличній формі.

Таблиця 1.4

**Система правових механізмів забезпечення недискримінаційного
підходу в освіті**

№	Механізм / інституція	Основне призначення	Нормативне підґрунтя	Приклади застосування
1	Законодавчі норми (Конституція, Закони «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту»)	Визначення принципів рівності та заборони дискримінації	Конституція (ст. 53); ЗУ «Про освіту» (ст. 3, 55)	Забезпечення рівного доступу до освіти, безоплатність повної середньої освіти
2	Інститути державного та громадського нагляду (ДСЯО, НАЗЯВО, Освітній омбудсмен)	Контроль за дотриманням прав учасників процесу, розгляд скарг, підготовка рекомендацій	Положення про ДСЯО та НАЗЯВО; Накази МОН	Розгляд випадків порушення академічної доброчесності, булінгу [11; 7]
3	Внутрішні акти закладів освіти	Запровадження механізмів запобігання дискримінації та булінгу	Типове положення МОН (2019 р.)	Створення комісій з розгляду скарг, ведення журналів реєстрації інцидентів
4	Інклюзивна освіта	Забезпечення права осіб з особливими потребами на рівний доступ до освіти	ЗУ «Про освіту» (ст. 19, 20)	Інклюзивно-ресурсні центри, адаптовані програми та ресурси
5	Судовий захист та медіація	Відновлення порушених прав учасників процесу	Кодекс адміністративного судочинства	Позови щодо порушень права на освіту, оскарження дискримінаційних дій

Складено автором на основі [7; 11; 17; 43].

Як показує практика, ключову роль у захисті права на рівність відіграють внутрішні механізми закладів освіти — регламентовані процедури звернення, внутрішні комісії та етичні кодекси. Саме вони забезпечують оперативне врегулювання конфліктів на місцевому рівні й зменшують необхідність судового захисту. О. Грезіна зазначає, що ефективність інституту освітнього омбудсмена значною мірою залежить від впровадження таких внутрішніх політик, які створюють простір діалогу між учасниками процесу та адміністрацією [7].

Недискримінаційний підхід є також ключовим елементом реформи «Нова українська школа», що передбачає створення інклюзивного освітнього середовища, спрямованого на підтримку індивідуальних освітніх траєкторій. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти у своїх звітах наголошує, що впровадження недискримінаційних стандартів є не лише вимогою законодавства, а й критерієм якісної освітньої діяльності.

Право на захист від булінгу в українській освіті вибудовується як складова безпечного й недискримінаційного освітнього середовища. У правовій доктрині це тлумачиться не лише як заборона окремих форм насильницької поведінки, а як комплекс управлінських процедур закладу: превенція, раннє виявлення, документування інцидентів, належна реакція, відновні практики та моніторинг результатів. Практичні керівництва і звітність органів якості освіти показують, що саме процедурний вимір (наявність локальних положень, визначені ролі, регламенти реагування) є ключем до реальної дії антибулінгових гарантій [11].

Інституційний нагляд за дотриманням прав учасників освітнього процесу у частині протидії булінгу здійснюється, зокрема, Державною службою якості освіти (через інституційний аудит і тематичні огляди) та інститутом освітнього омбудсмена, який виконує функції медіації, консультативної підтримки й правозахисного супроводу звернень. Порівняльний аналіз запровадження інституту освітнього омбудсмена демонструє, що його результативність зростає там, де школа має чіткі внутрішні політики і відкриті канали комунікації зі здобувачами та батьками [7].

У контексті цифровізації та дистанційного навчання (воєнний стан, повітряні тривоги, релокація) з'явилися нові ризики кібербулінгу, замовчування інцидентів, нерівномірного доступу до каналів звернення. Регулярні моніторинги регіональних систем дистанційного навчання фіксують залежність якості реагування від процедурної зрілості закладів: наявності стандартних маршрутів дій, фіксації інцидентів та прозорості взаємодії з батьками [12].

Щоб уникнути декларативності, заклад освіти має закріпити антибулінгові норми у локальних актах (кодекс етики, положення про безпечне середовище,

регламент звернення і розгляду скарг) та забезпечити їх циклічне виконання (навчання персоналу, регулярні інформаційні сесії для батьків/учнів, аналіз випадків і профілактичні заходи). У межах управлінського циклу «плануй–виконуй–перевіряй–дій» (PDCA) це означає перехід від разових акцій до політики безперервного поліпшення, що підтверджується практикою звітності ДСЯО [11].

Таблиця 1.5

Антибулінгова політика закладу освіти: ролі, процедури, контроль

Етап	Хто відповідає	Основні дії	Документування та контроль
1. Превенція	Адміністрація; класні керівники; психолог/соц.педагог	Кодекс етики; уроки/тренінги з безпеки та недискримінації; інформування батьків	Річний план превентивної роботи; журнали заходів; доступні пам'ятки
2. Виявлення	Усі учасники (учні, педагоги, батьки)	Низький поріг для повідомлень (анонімні форми, скриньки довіри, онлайн-форма)	Реєстр повідомлень; фіксація часу/каналу звернення
3. Первинна реакція	Призначена відповідальна особа; адміністрація	Первинна перевірка; інформування сторін; тимчасові запобіжні заходи	Акт первинної перевірки; рішення про подальші дії
4. Розгляд/медіація	Комісія закладу; психолог; за потреби — омбудсмен	Збір пояснень; медіація/відновні практики; індивідуальні плани підтримки	Протокол засідання; угоди/плани відновлення
5. Рішення і підтримка	Директор; педагогічна рада	Дисциплінарні заходи в межах закону; супровід постраждалих; робота з кривдниками	Наказ/витяг рішень; плани супроводу; інформування батьків
6. Моніторинг	Адміністрація; рада закладу; ДСЯО (зовнішній аудит)	Перегляд політик; аналіз повторних випадків; звітування спільноті	Щорічний звіт безпеки; показники (кількість звернень, час реагування)

Складено автором на основі [11; 7; 12].

Антибулінгова політика неминуче перетинається з академічною доброчесністю та етикою взаємодії, оскільки атмосфера взаємної поваги і передбачувані процедури розв'язання конфліктів знижують толерантність до агресивних практик. У правничій літературі підкреслюється, що «доброчесність» — це не тільки про недопустимість плагіату, а й про правила співжиття у спільноті, які підтримуються управлінськими рішеннями керівництва і внутрішнім контролем якості [20].

В умовах воєнного стану питання безпечного середовища набуває додаткової чутливості (стрес, втрати, переміщення). Юридичні огляди нагадують: обмеження прав у надзвичайних умовах не можуть нівелювати базових гарантій гідності та захисту від насильства в освіті; навпаки, зростає вимога до процедурної прозорості і фіксації управлінських рішень [42].

Роль батьків як співучасників превенції — не лише в інформуванні, а й у спільному виробленні правил та контролі за їх дотриманням через батьківські ради, консультації й регулярні обговорення. Досвід громадських досліджень освітньої політики підкреслює ефект «спільного володіння правилами»: коли спільнота розуміє процедури і вірить у їх неупереджене застосування, кількість латентних випадків зменшується, а готовність звертатися зростає [48].

Ефективний захист від булінгу — це насамперед управлінська спроможність закладу діяти за зрозумілими й публічними процедурами, а не набір декларацій. Внутрішні політики, визначені ролі, навчання персоналу, доступні канали звернення і зовнішній нагляд (ДСЯО/омбудсмен) перетворюють право на безпеку на щоденну практику. У наступному етапі буде подано інструментарій оцінювання зрілості антибулінгової системи закладу (KPI, приклади форм документування) з урахуванням вимог якості й рекомендацій профільних інституцій [11].

Питання результативності антидискримінаційної та антибулінгової політики неможливо звести до наявності формальних актів — потрібні прозорі індикатори, регулярний моніторинг і процедури самооцінювання. У вітчизняних оглядах якості освіти послідовно підкреслюється пріоритет доказового підходу:

у центрі — не «наявність документів», а відстежуваний цикл дій, зокрема превенція, реагування, підтримка постраждалих, відновні практики та публічна підзвітність закладу [11]. З огляду на це, доцільно запропонувати набір операційних показників (KPI), що відображають зрілість політик і процедур.

Таблиця 1.6

**Операційні індикатори зрілості антидискримінаційної та
антибулінгової системи закладу**

Блок	Індикатор (KPI)	Опис вимірювання	Цільове значення/орієнтир
Превенція	Частка педагогів і здобувачів, охоплених щорічними тренінгами з безпеки/недискримінації	% від загальної кількості; реєстри участі	≥ 90% персоналу; ≥ 80% здобувачів
Доступність каналів	Середній час первинної відповіді на звернення	Робочі години від моменту реєстрації	≤ 24 години
Реагування	Середній час повного розгляду інциденту	Календарні дні до ухвалення рішення/плану підтримки	≤ 10 днів
Якість процедур	Частка справ із застосуванням відновних практик (медіація/UGA), якщо це доречно	% від усіх підтверджених випадків	≥ 50% (коли немає загрози безпеці)
Підтримка	Частка постраждалих, для яких складено індивідуальний план супроводу	% від підтверджених звернень	100%
Підзвітність	Щорічний публічний звіт безпеки (наявність/повнота)	Так/ні; перевірка змісту	Так; із даними й висновками
Запобігання повторності	Частка повторних інцидентів за аналогічним сценарієм у межах року	% від усіх інцидентів	↓ (тенденція до зниження)

UGA — угоди про відновлення (restorative agreements). Орієнтири узгоджуються з підходами інституцій зовнішнього забезпечення якості та внутрішнього аудитування, де акцент робиться на прозорість циклу PDCA (plan–do–check–act) [11; 24].

Зміст і структура індикаторів повинні бути закріплені локальним положенням про внутрішню систему забезпечення якості. Практика інституційних аудитів демонструє, що наявність таких метрик сприяє

однаковому тлумаченню правил, дає змогу керівництву приймати управлінські рішення на підставі даних і зменшує суб'єктивізм у реагуванні на конфлікти [11].

Зразкові форми документування (мінімально достатній склад реквізитів):

- Форма повідомлення про інцидент (коротка): дата/час; канал звернення (анонімно/іменне); опис події; учасники (за наявності згоди); ознаки можливої дискримінації/булінгу; негайні заходи безпеки; ПІБ відповідальної особи; номер запису в реєстрі.
- Акт первинної перевірки: короткі пояснення сторін та свідків; попередня кваліфікація (за ознаками булінгу/дискримінації); рішення про тимчасові заходи; строки й склад комісії; дата наступного засідання.
- Протокол комісії/медіації: встановлені факти; правова кваліфікація; план відновлення (індивідуальна/групова робота, перепросини, волонтерство тощо); план підтримки постраждалого; строки й відповідальні.
- Щорічний звіт безпеки закладу: агреговані показники (без персональних даних); перелік профілактичних заходів; оцінка ефективності (за KPI); пропозиції щодо коригування політик.

Наявність стандартизованих форм підвищує процесну дисципліну та полегшує зовнішній нагляд (ДСЯО), адже надає цілісну картину дотримання прав і якості управлінських рішень. Водночас оприлюднення агрегованих даних (без ідентифікації осіб) посилює довіру з боку батьківської спільноти та здобувачів, що узгоджується з принципами інклюзивного врядування освітою [48].

Українські підходи до забезпечення недискримінації та протидії булінгу поступово зближуються з європейськими стандартами: акцент зміщується від декларацій до процедурної реалізації прав (чіткі маршрути звернень, фіксація рішень, відновні практики), що відповідає загальній логіці рекомендацій європейських інституцій і рішень ЄСПЛ у сфері освіти. В імплементаційних оглядах наголошується на значенні інституційної спроможності школи: локальні політики, внутрішній аудит, публічні звіти, системні тренінги для персоналу та учнів/студентів. Саме ці управлінські елементи забезпечують фактичну рівність

можливостей і мінімізують ризики латентності інцидентів (зокрема за умов дистанційного навчання та воєнного стану).

Важливо, що інститут освітнього омбудсмена, який розвивається в Україні, виконує функцію «містка» між нормою та практикою: від консультативної підтримки й медіації до рекомендацій із вдосконалення локальних політик і процедур [7]. У поєднанні з інституційним аудитом ДСЯО це формує багаторівневий контур захисту прав: внутрішній (школа/ЗВО) — інституційний (ДСЯО/НАЗЯВО) — правозахисний (омбудсмен), де кожен рівень має зрозумілий мандат і канали взаємодії.

Ефективність недискримінаційного підходу та антибулінгових механізмів визначається не кількістю наказів, а спроможністю керівництва закладу перетворити право на процедуру: встановити вимірювані показники, забезпечити швидке реагування, надавати підтримку постраждалим і працювати з причинами, а не лише наслідками. Стандартизовані форми, прозорі KPI, регулярні звіти і зовнішній нагляд — це елементи єдиної системи якості, яку очікують і учасники освітнього процесу, і суспільство .

Висновки до розділу 1

Аналіз законодавчих основ освітнього процесу в Україні дозволяє зробити висновок, що система нормативно-правового забезпечення освіти за останні роки зазнала суттєвого оновлення та модернізації. Ключові акти — Закон України «Про освіту», Закон «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про повну загальну середню освіту» — створили єдину правову базу, орієнтовану на права особистості та принципи рівного доступу до якісної освіти. Важливим аспектом є впровадження механізмів демократичного врядування у закладах освіти, які закріплюють автономію, відповідальність і підзвітність усіх учасників освітнього процесу .

Водночас освітнє законодавство України активно інтегрується у європейський правовий простір, що виявляється у врахуванні рекомендацій

Венеційської комісії та стандартів Ради Європи щодо захисту прав здобувачів освіти. Право на освіту в українському законодавстві розглядається не лише як базове соціальне благо, а і як інструмент розвитку особистості, професійної реалізації та громадянської участі, що відповідає сучасним концепціям сталого розвитку.

Суттєву роль у реалізації законодавчих норм відіграють управлінські інституції — Міністерство освіти і науки України, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, Державна служба якості освіти, які виконують функцію моніторингу, оцінювання і гарантування прав усіх учасників освітнього процесу. Це забезпечує зв'язок між нормами закону та практикою їх реалізації, сприяє розвитку культури якості та академічної доброчесності в освітніх установах.

Окремо слід підкреслити, що реформування освіти в умовах децентралізації потребує нової управлінської культури, орієнтованої на партнерство, відкритість та відповідальність. Відповідно, законодавчі норми дедалі більше набувають людиноцентричного характеру, а принципи права на освіту наповнюються реальними механізмами їх забезпечення, включно з інститутом освітнього омбудсмана. Таким чином, нормативно-правова база освітнього процесу стає не лише гарантією доступу до знань, а й ефективним механізмом забезпечення прав і свобод громадян у сфері освіти.

Проведене дослідження засвідчило, що право на освіту в Україні має багатовимірну структуру, охоплюючи юридичний, соціальний, моральний і культурний аспекти. У правовій площині воно гарантує кожному рівний доступ до навчання незалежно від соціального статусу, віку, статі, етнічного походження чи місця проживання. Проте практична реалізація цього права вимагає не лише наявності законів, а й ефективного їх виконання, постійного контролю якості освітніх послуг і захисту учасників процесу від дискримінації, булінгу чи неправомірних дій з боку адміністрації.

Особливе значення має забезпечення права на безпеку освітнього середовища, що включає як фізичний, так і психологічний комфорт здобувачів.

Законодавчо це право відображено у ст. 54 Закону «Про освіту», але вимагає конкретних механізмів — антикорупційних процедур, внутрішніх систем реагування, освітніх програм із запобігання насильству.

Актуальним напрямом розвитку є формування освітнього права як самостійної галузі юридичної науки, яка поєднує елементи конституційного, адміністративного та цивільного права. Це дозволяє розглядати освітні відносини як особливий тип соціально-правової взаємодії, що має специфічну мету — розвиток людини та суспільства. У такому підході освіта виступає не лише правом, а й обов'язком держави створити умови для реалізації цього права.

РОЗДІЛ 2

ПРАВА ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА БАТЬКІВ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

2.1. Право на справедливе та об'єктивне оцінювання професійної діяльності. Атестація та сертифікація

Професійна діяльність педагогічного працівника в системі освіти України є не лише об'єктом педагогічного спостереження чи адміністративного контролю, а насамперед правовим процесом, що ґрунтується на принципах об'єктивності, відкритості, неупередженості та поваги до гідності працівника. У Законі України «Про освіту» (ст. 54) закріплено, що педагогічні працівники мають право на академічну свободу, професійний розвиток, участь у громадському управлінні закладом освіти та справедливе оцінювання результатів своєї діяльності. Саме цей підхід формує основу сучасної системи атестації та сертифікації педагогів [17].

Науковці зазначають, що право на справедливе оцінювання педагогічної праці слід розглядати як гарантію професійної автономії — здатності педагога реалізовувати освітні програми відповідно до стандартів, власного педагогічного досвіду і принципів доброчесності. В. Бліхар підкреслює, що оцінювання діяльності педагога має поєднувати правову та етичну складові, оскільки від дотримання цих принципів залежить не лише якість освіти, а й соціальний статус педагогічної професії [5].

Система атестації педагогічних працівників в Україні є багаторівневою і включає елементи державного регулювання, внутрішнього моніторингу та добровільної сертифікації. Вона функціонує відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників (наказ МОН України № 930 від 06.10.2010, зі змінами), а її метою є підтвердження відповідності педагога займаній посаді, стимулювання підвищення кваліфікації та забезпечення якісного освітнього процесу. Водночас, як відзначають фахівці НАЗЯВО,

об'єктивність і неупередженість цієї процедури можливі лише за умови дотримання принципів академічної доброчесності й прозорих критеріїв оцінювання [24].

Особливої уваги заслуговує інститут сертифікації педагогічних працівників, запроваджений Законом України «Про освіту» (ст. 51). Сертифікація є добровільною процедурою, що спрямована на підтвердження високого рівня професійної майстерності та педагогічної інноваційності вчителя. За результатами сертифікації педагог отримує підвищення оплати праці, а результати сертифікації можуть бути зараховані як чергова атестація. Таким чином, сертифікація виступає інструментом самореалізації й професійної мобільності педагога, а не лише формальним механізмом оцінювання [20].

Сучасна атестаційна модель передбачає чітке розмежування контролюючої та підтримувальної функцій. Якщо перша зосереджена на верифікації відповідності кваліфікаційним вимогам, то друга — на розвитку професійного потенціалу вчителя через індивідуальні траєкторії навчання, менторство, підвищення кваліфікації та участь у проєктах професійних спільнот. У щорічних звітах НАЗЯВО та ДСЯО підкреслюється необхідність переходу від каральної моделі оцінювання до культури якості, у якій педагог є суб'єктом, а не об'єктом оцінки [24; 11].

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика атестації та сертифікації педагогічних працівників

Критерій	Атестація	Сертифікація
Правовий статус	Обов'язкова для підтвердження відповідності посаді	Добровільна, ініціюється педагогом
Мета	Підтвердити кваліфікаційну категорію або педагогічне звання	Підтвердити високий рівень професійної компетентності
Організаційний рівень	Заклад освіти, орган управління освітою	Державна служба якості освіти, Український центр оцінювання якості освіти
Процедури	Оцінювання за результатами роботи, відвідування занять, характеристика, документи	Комплексне тестування, самооцінка, портфоліо, експертна перевірка

Результати	Рішення атестаційної комісії про відповідність або невідповідність	Сертифікат, чинний 3 роки, що дає право на надбавку та зараховується як атестація
------------	--	---

Продовження табл. 2.1

Критерії оцінки	Згідно з наказом МОН, переважно кількісні показники (стаж, підвищення кваліфікації)	Орієнтація на компетентнісний підхід, педагогічну інноватику, освітні результати
Переваги	Стабільність, регламентованість, системність	Мотивація до професійного росту, визнання інноваційності
Ризики	Формалізм, суб'єктивізм у рішенні комісій	Недостатня поширеність, добровільність може обмежувати охоплення

Складено автором на основі [11; 20; 24].

Правовий аспект оцінювання діяльності педагогічних працівників передбачає наявність механізмів апеляції. Згідно з чинним законодавством, педагог має право оскаржити рішення атестаційної комісії до органу управління освітою або в судовому порядку. Така можливість є проявом принципу справедливості та процедурної прозорості, який, на думку Ю. Безкровного, є однією з головних ознак правової держави в освітній сфері [1].

Ключовою умовою ефективності системи оцінювання є взаємозв'язок між атестацією, сертифікацією та внутрішньою системою забезпечення якості освіти. У доповідях ДСЯО наголошується, що ці процеси мають інтегруватися у загальну стратегію розвитку закладу, а не існувати як паралельні формальні процедури [11]. Оцінювання педагогічної діяльності стає частиною управлінського циклу «планування – реалізація – аналіз – удосконалення», що відображає сучасний європейський підхід до професійної освіти і стандартів якості [21].

У практичній площині реалізація права педагогічного працівника на справедливе й об'єктивне оцінювання пов'язана з поєднанням тристороннього підходу: самооцінювання, зовнішнього експертного спостереження та управлінського контролю. Відповідно до чинного Положення про атестацію, оцінка діяльності педагога має базуватися на принципах доказовості, колегіальності та прозорості. Проте, як наголошується у щорічних аналітичних

звітах Державної служби якості освіти, на практиці часто спостерігається формалізація процедур, коли акцент зміщується на паперову звітність, а не на реальний професійний результат [11].

Для подолання цієї проблеми сучасна практика управління якістю освіти орієнтується на використання КРІ (ключових показників результативності) та портфолію досягнень педагога. Замість суб'єктивних характеристик упроваджується система кількісно-якісних індикаторів, що дозволяє зробити оцінку більш справедливою. Такий підхід рекомендується Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, оскільки забезпечує узгодження індивідуальної відповідальності з організаційними цілями закладу [24].

Таблиця 2.2

Основні критерії оцінювання професійної діяльності педагогічних працівників

Блок оцінювання	Критерії	Індикатори результативності	Джерела верифікації
Професійна компетентність	Володіння сучасними педагогічними технологіями; реалізація освітніх програм відповідно до стандартів	Якість планів занять, інноваційні методи навчання, відгуки здобувачів	Освітні програми, звіти про підвищення кваліфікації, експертні висновки
Педагогічна майстерність	Рівень дидактичної й комунікативної культури, здатність до мотивації учнів	Результати анкетування учнів і колег, спостереження	Анкети, протоколи спостережень, портфоліо
Результативність роботи	Досягнення учнів, участь у конкурсах, успішність класу/групи	Кількісні результати ЗНО, участь у проектах, досягнення випускників	Статистичні дані, сертифікати, грамоти
Професійний розвиток	Регулярність підвищення кваліфікації, самоосвіта, участь у конференціях	Сертифікати, власні освітні продукти	Портфоліо, накази про підвищення кваліфікації
Академічна доброчесність і етика	Відсутність порушень, дотримання корпоративної культури, толерантність	Відсутність скарг, позитивні результати опитувань, участь у превентивних програмах	Внутрішні звіти, висновки комісій із доброчесності
Інноваційність і лідерство	Розробка авторських програм, ініціювання змін, наставництво	Реалізовані ініціативи, відгуки учасників	Публікації, програми, акти впровадження

Складено автором на основі [11; 20; 24; 5].

Використання таких критеріїв дозволяє об'єктивізувати оцінку і зменшити ризики суб'єктивізму з боку атестаційних комісій. Згідно з рекомендаціями НАЗЯВО, важливою умовою прозорості є участь самого педагога у процесі оцінювання — через самооцінювання, обговорення результатів і можливість надавати додаткові пояснення або докази професійних досягнень [24]. Цей підхід узгоджується з європейською моделлю Teacher Appraisal System, де оцінювання розглядається як процес розвитку, а не контролю.

Поряд із позитивними зрушеннями, науковці фіксують низку проблемних аспектів, які знижують довіру педагогічної спільноти до системи атестації. Найчастіше згадуються:

- формалізм у підготовці характеристик та звітів;
- відсутність єдиних критеріїв оцінювання у різних регіонах;
- обмежена можливість оскарження рішень комісій;
- суб'єктивізм і конфлікт інтересів у складі комісій.

Як показують матеріали моніторингів якості освіти, усунення цих недоліків можливе шляхом упровадження цифрових інструментів обліку, онлайн-платформ для збору доказів та незалежного експертного оцінювання [11].

Сертифікація педагогічних працівників виступає як модель довіри й самоідентифікації професії. Її успішне проходження є не стільки процедурним досягненням, скільки визнанням педагогічного лідерства — спроможності вчителя генерувати інновації, підтримувати колег, ініціювати розвиток освітнього середовища [20]. Саме тому держава передбачає додаткові матеріальні стимули та пріоритет при проходженні атестації для сертифікованих учителів.

Узагальнення практики засвідчує, що об'єктивність оцінювання залежить від відкритості інформації: доступності критеріїв, оприлюднення результатів, можливості порівняти показники в межах громади чи регіону. Такий підхід не

лише зміцнює професійну етику, а й підвищує престиж педагогічної діяльності як соціально відповідальної професії [5].

Система оцінювання професійної діяльності педагогічних працівників в Україні сьогодні набуває нового змісту — від бюрократичної процедури вона поступово трансформується у комплекс управлінських рішень, що сприяють якості освітнього процесу та розвитку персоналу. Проте навіть за наявності оновленої нормативної бази, зазначеної в законах «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту» та Положенні про атестацію, на практиці залишаються низка ризиків управлінської природи, які перешкоджають повній реалізації принципу справедливого оцінювання [11].

Серед основних управлінських ризиків дослідники виокремлюють:

- Суб’єктивність атестаційних комісій, що виникає через недостатню стандартизацію критеріїв та різний рівень підготовки членів комісій;
- Надмірна формалізація процедур, коли оцінювання зводиться до перевірки наявності документів замість аналізу педагогічних результатів;
- Конфлікт інтересів у разі поєднання функцій адміністратора і члена атестаційної комісії;
- Відсутність належного зворотного зв’язку після завершення процедури, що унеможливорює розвиткову функцію атестації.

Як показує аналіз річних звітів Державної служби якості освіти, ефективність атестаційної та сертифікаційної системи суттєво підвищується за умови, якщо оцінювання включено до внутрішньої системи забезпечення якості освіти. У цьому разі оцінка діяльності педагога розглядається як частина управлінського циклу — планування, виконання, перевірка, удосконалення (модель PDCA), що відповідає європейським підходам ISO 21001:2018 [11; 24].

Таблиця 2.3

Етапи реалізації справедливого та об’єктивного оцінювання педагогічної діяльності

Етап	Зміст управлінських дій	Очікувані результати	Відповідальні суб’єкти
------	-------------------------	----------------------	------------------------

1. Планування	Розроблення локальних положень про атестацію, визначення критеріїв, узгоджених із педагогічною радою	Прозорі правила та чіткі очікування	Адміністрація, педагогічна рада
---------------	--	-------------------------------------	---------------------------------

Продовження табл. 2.3

2. Самооцінювання	Педагогічний працівник готує портфоліо досягнень, проводить самоаналіз професійної діяльності	Формування культури рефлексії, усвідомлення сильних і слабких сторін	Педагогічний працівник
3. Зовнішнє оцінювання	Проведення експертного спостереження, анкетування, аналіз документів, співбесіда	Об'єктивні дані про результати роботи, зворотний зв'язок	Атестаційна комісія, методисти
4. Колегіальне рішення	Обговорення результатів у комісії з дотриманням принципів доброчесності та неупередженості	Рішення про присвоєння/підтвердження категорії або сертифікацію	Атестаційна комісія
5. Зворотний зв'язок і вдосконалення	Надання педагогові індивідуальних рекомендацій, планування розвитку	Підвищення мотивації, розвиток компетентностей	Адміністрація, педагог, ментор
6. Моніторинг ефективності	Аналіз динаміки професійного зростання, оприлюднення агрегованих результатів	Підзвітність і розвиток культури якості	Адміністрація, ДСЯО, громада

Складено автором на основі [11; 20; 24].

Ефективне оцінювання вимагає не лише дотримання нормативних процедур, а й створення психологічно безпечного середовища для самого педагога. Це передбачає етичний діалог між адміністрацією та колективом, взаємну повагу, відсутність тиску чи маніпуляцій. Як відзначає В. Бліхар, довіра до системи оцінювання формується через відкритість процесу — від оприлюднення критеріїв до публічних підсумків роботи атестаційних комісій [5]. Саме прозорість і участь самих педагогів у формуванні критеріїв забезпечують справедливість оцінювання.

Сертифікаційна процедура, своєю чергою, є інноваційною складовою оцінювання, яка поступово трансформує систему у напрямку добровільного професійного розвитку. За даними НАЗЯВО, учасники сертифікації демонструють вищі результати не лише в тестуванні, а й у мотивації до

безперервного навчання, що свідчить про зміщення парадигми від контролю до саморозвитку [24]. Це дозволяє говорити про перехід української системи освіти до ціннісно-орієнтованої моделі управління, де ключовими є компетентність, етичність і відповідальність.

Важливо, що ефективність атестаційних механізмів напрямку пов'язана з інституційною зрілістю закладу освіти. Там, де існує дієва внутрішня система забезпечення якості, прозорі процедури і культура довіри, атестація стає інструментом розвитку, а не стресовим фактором. У таких закладах результати атестації інтегруються у стратегію кадрового розвитку — використовуються для планування підвищення кваліфікації, розподілу наставництва і формування кадрового резерву [11].

Загалом, формування правового механізму справедливого оцінювання педагогічної діяльності в Україні демонструє поступову еволюцію від адміністративної перевірки до саморегульованої системи професійного розвитку, де ключову роль відіграють прозорість, автономія та якість управління. Визнання ролі педагога як суб'єкта освітньої політики — це головний орієнтир, що визначає модернізацію всієї системи контролю й атестації.

Розбудова демократичної системи управління освітою в Україні закономірно вимагає трансформації підходів до оцінювання педагогічної діяльності. Сучасна концепція професійного розвитку ґрунтується на визнанні того, що педагог — не підзвітний об'єкт контролю, а автономний суб'єкт освітнього процесу, чия компетентність, творчість і доброчесність є головним ресурсом якості освіти. Тому забезпечення справедливості та об'єктивності оцінювання професійної діяльності має спиратися на управлінські, етичні й правові принципи, закріплені у вітчизняному законодавстві та практиці європейських країн [5].

Одним із ключових здобутків останніх років стало посилення нормативного підґрунтя: у законах «Про освіту» й «Про повну загальну середню освіту» вперше закріплено право педагогічного працівника на об'єктивне оцінювання, оскарження рішень атестаційної комісії і захист професійної

гідності. Ці норми узгоджуються з принципами академічної доброчесності, які охоплюють не лише етичні стандарти, а й чесність процедур оцінки праці педагога [17]. Водночас сама реалізація цих положень потребує більшої інтегрованості у систему внутрішнього контролю якості, щоб кожен педагог мав не лише формальне право, а й реальний механізм захисту від упередженого ставлення.

Аналітичні звіти Державної служби якості освіти демонструють позитивну тенденцію до стандартизації критеріїв оцінювання, але водночас констатують нерівномірність практик на місцях. Частина комісій продовжує покладатися на суб'єктивні оцінки керівників або колег, не використовуючи сучасні методи верифікації компетентностей, портфоліо чи КРІ [11]. Звідси випливає необхідність глибшої інституціоналізації процесів оцінювання — через електронні системи збору доказів, цифрові профілі компетентностей і незалежну експертну підтримку на рівні громади чи області.

Важливим кроком у підвищенні довіри до системи є сертифікація педагогічних працівників, що з 2019 року стала частиною політики професійної автономії. Сертифікація передбачає добровільну участь і спрямована на оцінювання компетентнісного рівня, педагогічної майстерності, креативності й готовності до інновацій [20]. Цей інструмент фактично формує «верхній рівень» професійної мобільності, коли педагог не просто підтверджує кваліфікацію, а демонструє здатність ініціювати зміни у своїй школі, менторство та лідерство в освітній спільноті.

Не менш важливою тенденцією є переосмислення самої культури оцінювання. Від механізму контролю система переходить до культури підтримки, у якій педагог отримує рекомендації, індивідуальний план розвитку та можливість фахового супроводу. За європейськими моделями (Фінляндія, Польща, Литва) оцінювання не є покаранням чи формальністю, а стає спільним процесом — діалогом між педагогом і керівництвом закладу. Українська практика поступово рухається в цьому напрямі, зокрема через залучення

педагогічних рад і профспілкових представників до розроблення локальних критеріїв [24].

Таблиця 2.4

Концептуальні пропозиції щодо вдосконалення системи оцінювання педагогічної діяльності

Напрямок удосконалення	Сутність пропозиції	Очікуваний ефект	Відповідальні інституції
1. Нормативна уніфікація критеріїв	Розроблення єдиних національних індикаторів педагогічної ефективності, затверджених МОН і ДСЯО	Усунення регіональних розбіжностей; підвищення довіри до процедур	МОН, ДСЯО
2. Цифровізація оцінювання	Впровадження електронних кабінетів педагогів для подання портфолію, звітів, сертифікатів	Підвищення прозорості, спрощення доступу до даних	МОН, НАЗЯВО
3. Інституціоналізація зворотного зв'язку	Формування системи фахового менторства після атестації	Розвиток педагогічного потенціалу; профілактика професійного вигорання	Заклади освіти, громади
4. Незалежне експертне оцінювання	Залучення зовнішніх експертів і громадських спостерігачів до роботи атестаційних комісій	Зниження ризику суб'єктивізму; підвищення об'єктивності	ДСЯО, місцеві управління освіти
5. Професійна етика та доброчесність	Обов'язкове проходження тренінгів для членів комісій із питань етики й антикорупції	Зміцнення довіри педагогів до процедур оцінювання	Інститути післядипломної освіти
6. Публічна підзвітність	Щорічне оприлюднення узагальнених результатів атестації без персональних даних	Моніторинг ефективності; прозорість перед суспільством	ДСЯО, місцеві ради

Складено автором на основі [11; 20; 24; 5].

Реалізація таких заходів сприятиме переходу до єдиної національної системи педагогічного оцінювання, яка поєднує державний контроль, професійну автономію й громадську довіру. У цьому контексті особливо важливо забезпечити узгодженість між атестацією, сертифікацією та

інституційним аудитом закладів освіти: лише їх інтеграція в межах моделі «якість через професіоналізм» гарантує сталість змін.

Таким чином, право на справедливе та об'єктивне оцінювання педагогічної діяльності — це не лише юридична норма, а індикатор зрілості освітнього управління. Від того, наскільки прозорими, доказовими й підтримувальними будуть ці процедури, залежить розвиток педагогічної спільноти, довіра суспільства до освіти і стійкість самої державної освітньої системи [11; 20; 24].

2.2. Дії закладу освіти в умовах конфлікту між батьками здобувача освіти

Конфлікти між батьками здобувачів освіти — одне з найпоширеніших і водночас найскладніших явищ сучасного освітнього середовища. Вони можуть мати як побутовий чи міжособистісний характер, так і правову або педагогічну природу. Управлінські дії адміністрації закладу освіти в таких ситуаціях мають бути правомірними, об'єктивними та превентивними, адже від них залежить психологічний клімат у колективі, безпека дитини й репутація закладу.

Правові підстави врегулювання конфліктів визначаються низкою законодавчих актів України. Передусім, це Закон України “Про освіту” (ст. 53, 55), який закріплює право учасників освітнього процесу на повагу до їхньої честі й гідності, а також обов'язок закладу освіти забезпечити захист від будь-яких форм насильства й дискримінації [17]. Крім того, Сімейний кодекс України регламентує питання спільного батьківського виховання дитини та передбачає рівні права обох батьків у виборі форми здобуття освіти, навчального закладу, профілю навчання тощо.

Державна служба якості освіти у своїх методичних рекомендаціях підкреслює, що адміністрація школи або ліцею не може займати сторону одного з батьків, навіть якщо той є законним представником дитини. Будь-яке рішення має прийматися в інтересах здобувача освіти, що відповідає положенням

Конвенції ООН про права дитини (ст. 3), ратифікованої Україною у 1991 році. У випадках, коли між батьками існує суперечка щодо способів участі у вихованні чи освітньому процесі дитини, заклад освіти повинен діяти виключно в межах правового поля, спираючись на документи, видані органами опіки, або рішення суду [11].

Конфлікти такого типу найчастіше виникають у трьох площинах:

1. Організаційній — розбіжності щодо вибору навчального закладу, факультативів, форми навчання (очної, дистанційної тощо);
2. Психолого-педагогічній — протиставлення виховних стратегій, коли один із батьків не погоджується з підходом учителя або поведінковими заходами щодо дитини;
3. Комунікативній — емоційне непорозуміння між педагогами, адміністрацією та батьками, що призводить до втрати довіри й ескалації ситуації.

З позиції управління, такі конфлікти потребують поетапного реагування — від фіксації факту суперечки до медіації та, у разі потреби, передачі питання на розгляд компетентних органів. У межах внутрішньої системи забезпечення якості освіти більшість шкіл запровадили положення про врегулювання конфліктних ситуацій, які визначають алгоритм дій директора, класного керівника, практичного психолога та представників батьківського комітету [24].

Таблиця 2.5

Основні типи конфліктів між батьками здобувачів освіти та їх правове регулювання

№	Тип конфлікту	Суть ситуації	Нормативно-правові засади	Відповідальні за врегулювання
1	Організаційний	Спори щодо вибору форми навчання, факультативів, режиму відвідування школи	Закон “Про освіту” (ст. 55); Сімейний кодекс (ст. 141, 157)	Адміністрація, орган опіки
2	Психолого-педагогічний	Невдоволення виховними методами чи оцінюванням дитини	Закон “Про освіту”; Типові правила поведінки учасників процесу	Педагог, психолог, директор
3	Комунікативний	Образливе чи агресивне спілкування між	Закон “Про звернення	Адміністрація, юрист

		батьками, скарги до органів влади	громадян”; Статут школи	
4	Правовий	Судові спори між батьками щодо участі у навчанні дитини	Сімейний кодекс (ст. 157–161); ЦПК України	Органи опіки, суд

Продовження табл. 2.5

5	Етичний	Недотримання принципів поваги й доброчесності під час комунікації	Положення про академічну доброчесність; Кодекс етики школи	Адміністрація, педагогічна рада
---	---------	---	--	---------------------------------

Складено автором на основі [11; 17; 24].

Зазначені типи конфліктів вимагають не лише правової реакції, а й гуманістичного підходу, який орієнтується на відновлення довіри, а не покарання сторін. Саме тому більшість закладів освіти переходять до практики освітньої медіації — системи добровільного врегулювання конфліктів за участі нейтрального посередника (психолога, заступника директора, соціального педагога). Медіація, на відміну від адміністративного втручання, сприяє усвідомленню сторонами власної відповідальності, виробленню спільних рішень та попередженню повторення подібних ситуацій у майбутньому.

У межах національної стратегії розвитку освіти до 2030 року МОН акцентує на необхідності впровадження культури ненасильницької комунікації у школах як ключової умови психологічного благополуччя дитини та підвищення довіри до системи освіти. Це означає, що будь-які конфлікти, особливо сімейні, мають вирішуватися з позиції інтересів дитини, а не адміністративних або емоційних амбіцій дорослих [5].

Під час виникнення конфлікту між батьками здобувача освіти адміністрація закладу освіти має діяти чітко, неупереджено та виключно в інтересах дитини. Головна мета — не з’ясування стосунків між дорослими, а забезпечення стабільного освітнього процесу та психологічного комфорту здобувача. Алгоритм дій регламентується законодавством України, локальними положеннями школи та рекомендаціями Міністерства освіти і науки України.

Першим етапом є реєстрація конфліктної ситуації. Якщо один із батьків або педагог повідомляє про наявність суперечки, директор закладу зобов'язаний зафіксувати звернення у журналі реєстрації звернень громадян відповідно до Закону України “Про звернення громадян”. Це забезпечує правову фіксацію ситуації та запобігає суб'єктивним трактуванням [11].

Далі керівник організовує первинне з'ясування обставин. На цій стадії важливо вислухати обидві сторони конфлікту, не приймаючи рішень без повної інформації. Для цього зазвичай створюється тимчасова комісія у складі заступника директора, класного керівника, практичного психолога та представника батьківського комітету. Її завдання — зібрати пояснення, зафіксувати факти, оцінити вплив конфлікту на дитину.

Якщо з'ясовано, що спір має правовий або сімейний характер, адміністрація не має права втручатися у вирішення особистих чи майнових питань між батьками. У такому випадку директор письмово повідомляє обох батьків про необхідність звернення до органу опіки та піклування або до суду, а також інформує служби у справах дітей, якщо ситуація загрожує інтересам дитини [24].

Коли ж конфлікт стосується питань організації навчального процесу (розклад, поведінка дитини, оцінювання), школа зобов'язана організувати внутрішню процедуру медіації. Це передбачає залучення практичного психолога, який виступає посередником між сторонами, допомагає знизити емоційне напруження, з'ясувати позиції й спрямувати розмову у конструктивне русло.

Важливо, щоб усі дії адміністрації були документально підтверджені. Для цього складаються акти, протоколи зустрічей, ведеться листування з батьками (переважно в письмовій формі або через офіційні канали зв'язку). Ця практика не лише убезпечує заклад освіти від звинувачень у бездіяльності, а й забезпечує юридичну захищеність у випадку подальшого розгляду спору органами влади [17].

Таблиця 2.6

**Алгоритм реагування закладу освіти на конфлікт між батьками
здобувача освіти**

Етап	Управлінські дії	Документальне оформлення	Відповідальні особи
1. Фіксація звернення	Прийом і реєстрація письмової чи усної скарги одного з батьків	Журнал реєстрації звернень громадян; службова записка	Директор, секретар
2. Первинний аналіз	З'ясування обставин, опитування сторін, уточнення фактичних даних	Акт з'ясування обставин, пояснення сторін	Заступник директора, психолог
3. Скликання комісії	Створення тимчасової групи для розгляду конфлікту, підготовка висновку	Протокол засідання комісії, висновок	Адміністрація, педагогічна рада
4. Проведення медіації	Добровільна зустріч сторін за участі психолога або медіатора	Акт проведення медіації, угода про врегулювання	Практичний психолог
5. Інформування органів влади (за потреби)	Надсилання листів до служби у справах дітей чи органу опіки	Лист, копія рішення комісії	Директор, юрисконсульт
6. Контроль за виконанням рішень	Моніторинг поведінки сторін, стану дитини, повторні консультації	Звіт про виконання рекомендацій	Класний керівник, психолог
7. Архівування матеріалів	Збереження документів у справі на випадок судового розгляду	Особова справа, журнал обліку	Секретар, директор

Складено автором на основі [11; 17; 24].

Окрему увагу варто приділити етичній комунікації під час розгляду конфлікту. Усі учасники мають утримуватися від публічного обговорення ситуації, поширення неперевіреної інформації або приниження честі та гідності сторін. МОН рекомендує адміністраціям шкіл затверджувати Кодекс етики педагогічних працівників і батьківської спільноти, який визначає правила поведінки під час конфліктів. У такий спосіб школа не лише виконує юридичні вимоги, а й формує культуру ненасильницької взаємодії [5].

Досвід європейських країн демонструє, що превенція конфліктів між батьками є більш ефективною, ніж їх подальше розв'язання. Зокрема, у Фінляндії та Литві практикується регулярне проведення спільних педагогічно-

батьківських форумів та “днів відкритого діалогу”, які допомагають попередити непорозуміння між родинами та школою. Українські школи, впроваджуючи аналогічні ініціативи, знижують кількість формальних скарг і підвищують довіру до адміністрації.

Одним із ключових сучасних управлінських інструментів реагування на конфлікт між батьками здобувача освіти є освітня медіація. Це процес врегулювання суперечності за участю нейтральної третьої особи — медіатора (практичного психолога, соціального педагога або уповноваженого представника адміністрації), мета якого не полягає у встановленні «правих і винних», а в досягненні порозуміння в інтересах дитини. Такий підхід відповідає позиції Державної служби якості освіти, яка визначає, що дії закладу повинні покладатися на забезпечення безпечного освітнього середовища і психологічного благополуччя учня [24].

Медіаційна практика особливо важлива в ситуаціях, коли суперечка батьків емоційно насичена або містить звинувачення на адресу педагогів, адміністрації чи одне одного. Відмова від медіації в подібних випадках може призвести до ескалації конфлікту, подання скарг до контролюючих органів або судових позовів. Наявність медіатора дозволяє перевести взаємодію зі сфери емоцій у площину конструктивного діалогу.

Процес освітньої медіації у закладі освіти базується на таких принципах:

- нейтральність адміністрації — жодна зі сторін не може отримати прихильності чи підтримку школи як інституції;
- конфіденційність — інформація, озвучена під час медіації, не підлягає розголошенню, якщо інше не визначено законом;
- добровільність участі — батьки беруть участь лише за власним бажанням;
- орієнтація на інтереси дитини — жодне рішення не може порушувати освітніх прав здобувача освіти [11].

Як показують практичні звіти ДСЯО, медіаційний підхід значно зменшує кількість скарг і запитів до держорганів, оскільки конфлікт вирішується ще на шкільному рівні без переходу в юридичну площину [32].

Таблиця 2.7

Модель проведення освітньої медіації у закладі освіти

Етап медіації	Дії закладу освіти	Мета етапу
1. Прийом звернення	Реєстрація звернення, призначення відповідального медіатора	Правове оформлення ситуації, усунення суб'єктивних трактувань
2. Підготовка до зустрічі	Збір інформації, індивідуальні бесіди з батьками, уточнення позицій	Розуміння причин конфлікту, виявлення інтересів сторін
3. Медіаційна зустріч	Спільне обговорення ситуації, виявлення точок дотику, пошук рішень	Перехід від конфліктної до партнерської моделі спілкування
4. Угода про врегулювання	Документальне оформлення спільного рішення, визначення зобов'язань сторін	Закріплення відповідальності і недопущення повторної ескалації
5. Моніторинг і супровід	Відстеження виконання домовленостей психологом і класним керівником	Стабілізація середовища, захист дитини

Складено автором на основі [11], [24], [5].

Однією з поширених помилок є залучення педагогів до з'ясування стосунків між батьками. Але роль педагогічного працівника має залишатися професійною, а не суддівською. Він може виступати носієм інформації щодо навчання дитини, але не має права оцінювати поведінку батьків або давати поради щодо їхніх взаємин. Державна служба якості освіти застерігає школи від участі в сімейних конфліктах і наголошує: будь-які рішення мають базуватися лише на документах і в інтересах здобувача освіти.

Іноді конфлікт між батьками супроводжується маніпулятивними діями — заборона одним з батьків інформувати іншого про успішність дитини, блокування участі в батьківських зборах, спроба змінити форму навчання без згоди другої сторони. У таких випадках школа може діяти лише в межах правових документів — свідоцтва про шлюб чи розлучення, рішення суду, висновку органів опіки. Якщо документально не встановлено обмеження

батьківських прав, обоє батьків мають однаковий доступ до інформації про навчання дитини, що підтверджено правовим аналізом у наукових джерелах.

Повноцінна реалізація медіаційного підходу сприяє:

- зниженню навантаження на адміністрацію,
- формуванню позитивного психологічного клімату,
- розбудові партнерської взаємодії «школа — сім'я».

Таким чином, освітня медіація не є лише технікою врегулювання конфлікту, а виступає частиною системи забезпечення якості освіти, що відповідає сучасним управлінським підходам.

Висновки до розділу 2

Проведений аналіз показав, що сучасна система гарантій прав педагогічних працівників і батьків здобувачів освіти в Україні базується на поєднанні правових, етичних та управлінських принципів, що відображають нову філософію взаємодії всередині освітнього середовища. У центрі цієї системи — дитина як суб'єкт освітнього процесу, а не його об'єкт. Держава, згідно із Законом України «Про освіту», покладає на педагогічних працівників функцію не лише навчання, а й морального супроводу, виховання, формування громадянської позиції. У свою чергу, батьки мають не лише право, але й обов'язок брати участь у навчанні та вихованні дитини, сприяючи реалізації її освітніх прав.

Особливе місце у захисті прав педагогічних працівників посідає система атестації та сертифікації, яка забезпечує об'єктивне оцінювання професійної діяльності. Ці процедури спрямовані не на формальний контроль, а на стимулювання професійного зростання, розвиток компетентностей і відповідність сучасним вимогам якості освіти. Водночас під час реалізації таких процедур важливо дотримуватися принципів прозорості, недискримінації та рівності можливостей. Згідно зі звітами НАЗЯВО, практика незалежного

оцінювання діяльності педагогів є ефективним механізмом забезпечення якості освіти та зміцнення академічної доброчесності.

Не менш значущим напрямом є врегулювання конфліктних ситуацій між батьками здобувачів освіти, що дедалі частіше потребує управлінської гнучкості й правової грамотності адміністрацій шкіл. Законодавчі та підзаконні акти визначають чіткий алгоритм дій закладу освіти: реєстрація звернення, проведення внутрішньої перевірки, медіація та, за потреби, звернення до органів опіки або суду. При цьому головний принцип — захист інтересів дитини, а не підтримка однієї зі сторін конфлікту. Державна служба якості освіти підкреслює, що адміністрація має бути нейтральною стороною та діяти виключно в межах чинного законодавства.

Інститут освітньої медіації, який активно впроваджується у практику українських шкіл, довів свою ефективність у запобіганні конфліктам і покращенні взаємодії між учасниками освітнього процесу. Медіація сприяє формуванню культури діалогу, відповідальності та толерантності, дозволяє знизити рівень стресу у дітей, запобігає втручанням емоцій у навчальний процес. Успішні приклади таких практик доводять, що ефективне управління конфліктами є не лише юридичним, а й педагогічним завданням, яке вимагає психологічної компетентності та емпатії.

Можна підсумувати, що розвиток правової культури у сфері освіти передбачає переорієнтацію управлінської парадигми — від адміністративного контролю до партнерської взаємодії. Сучасний заклад освіти має виступати не лише органом управління, а середовищем довіри, безпеки та справедливості. Реалізація прав педагогів і батьків, забезпечення рівного доступу до участі в освітньому процесі та розвиток механізмів захисту є необхідними умовами сталого розвитку української освіти як демократичної інституції. У цьому контексті важливим завданням залишається посилення правової обізнаності всіх учасників освітнього процесу, системна підтримка педагогів і забезпечення дієвих процедур захисту прав дитини .

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження управлінських аспектів дотримання прав у сфері освіти в Україні засвідчило, що система освітнього законодавства перебуває у стані активного оновлення та модернізації. Право на освіту, закріплене Конституцією України, перетворилося з формальної гарантії на практичний механізм реалізації соціальної політики держави. Освіта розглядається не лише як базова послуга, а як стратегічний ресурс розвитку людського потенціалу, конкурентоспроможності економіки та зміцнення демократичних інститутів. Сучасна держава, реформуючи систему освіти, прагне створити правові умови, у яких кожен учасник освітнього процесу — здобувач, педагог, керівник, батьки — матиме чітко визначені права, обов'язки та гарантії захисту.

Одним із ключових висновків є те, що чинне законодавство у сфері освіти сформувало цілісну модель управління, засновану на принципах децентралізації, демократичності, автономії закладів освіти та відкритості управлінських процесів. Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» та інші профільні акти створюють нормативну рамку, яка визначає правовий статус усіх учасників освітнього процесу. У цьому контексті особливого значення набувають механізми контролю й моніторингу, що реалізуються через Державну службу якості освіти, Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти та органи місцевого самоврядування. Вони забезпечують дотримання правових норм не декларативно, а через системний аудит, публічну звітність і управлінські процедури оцінювання якості.

Результати дослідження показали, що реалізація права на освіту потребує не лише нормативної визначеності, а й ефективного правозастосування. Наявність законів сама по собі не гарантує їх виконання, якщо управлінська практика не супроводжується реальними механізмами реагування на порушення. Саме тому сучасна освітня політика України зорієнтована на розбудову інституцій довіри — таких, як інститут освітнього омбудсмена, служби медіації, комісії з етики та внутрішні служби забезпечення академічної доброчесності. Їх

діяльність сприяє формуванню нової управлінської культури, в основі якої — діалог, партнерство та взаємоповага.

Важливою складовою дослідження стало висвітлення прав педагогічних працівників, які виступають центральною ланкою системи освіти. Визначення їх статусу, прав, соціальних гарантій та професійних обов'язків свідчить про трансформацію освітнього простору від моделі «адміністративного підпорядкування» до моделі професійної автономії та відповідальності. Атестація й сертифікація педагогічних працівників поступово набувають ознак не лише контролю, а й мотиваційного інструменту підвищення якості освіти. Зростає роль внутрішніх процедур самооцінювання, методичної підтримки, педагогічного наставництва, які сприяють професійному розвитку вчителя та утвердженню принципу справедливого оцінювання.

Окремої уваги заслуговує питання прав батьків здобувачів освіти, які дедалі активніше залучаються до управління школою та прийняття рішень, що стосуються навчального процесу. Реформа децентралізації відкрила можливість для створення шкільних рад, батьківських комітетів, громадських рад при управліннях освіти, що посилює демократичність і прозорість у прийнятті управлінських рішень. Однак розширення повноважень батьків водночас підвищує ймовірність виникнення конфліктів. Тому одним із ключових управлінських викликів стає формування культури правової взаємодії, у якій пріоритетом є інтереси дитини, а не амбіції дорослих.

В умовах соціальних трансформацій, війни та постійних кризових викликів особливої актуальності набуває питання захисту освітніх прав в екстремальних обставинах. Система освіти в Україні, попри втрати інфраструктури та вимушену міграцію учнів і вчителів, продемонструвала високу здатність до адаптації. Запровадження дистанційного та змішаного навчання, мобільних навчальних платформ, індивідуальних освітніх траєкторій дозволило зберегти безперервність навчального процесу. Водночас це загостило необхідність правового захисту здобувачів освіти — передусім дітей із тимчасово окупованих територій, внутрішньо переміщених осіб і педагогів, які працюють у складних

умовах. Таким чином, забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану стало показником стійкості державної політики та дієвості правових механізмів.

Не менш важливою є проблема управлінського реагування на конфлікти між учасниками освітнього процесу, особливо між батьками здобувачів освіти. Як показує практика, найбільш ефективними є ті школи, які запровадили внутрішні положення про розгляд конфліктних ситуацій і застосовують медіаційний підхід. Освітня медіація довела свою ефективність не лише як метод розв'язання суперечностей, а як інструмент виховання культури ненасильницької комунікації, формування психологічно безпечного середовища для дітей. Залучення психологів, соціальних педагогів, шкільних омбудсменів і органів батьківського самоврядування створює підґрунтя для партнерського управління школою, де рішення ухвалюються спільно й прозоро.

Важливим результатом дослідження є усвідомлення, що управління освітнім процесом у правовому вимірі передбачає не лише контроль за дотриманням законодавства, а й постійний розвиток правової компетентності керівників, педагогів і батьків. Успішна школа сьогодні — це не лише освітній заклад, а й осередок правової культури, де кожен учасник процесу розуміє свої права та межі відповідальності. Формування цієї культури потребує системної просвітницької роботи, удосконалення етичних кодексів, впровадження курсів з основ освітнього права у програми підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

У процесі аналізу виявлено, що більшість проблем у сфері дотримання освітніх прав виникає не через відсутність законів, а через недостатню узгодженість між нормами права і практикою їх застосування. Тому подальше вдосконалення управління освітою має ґрунтуватися на створенні ефективних механізмів контролю, незалежного моніторингу, публічної звітності та розбудови системи інституційного захисту прав учасників освітнього процесу. Позитивним напрямом є розширення повноважень Державної служби якості освіти, Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та інтеграція їх діяльності з європейськими мережами забезпечення якості.

Підсумовуючи, можна зазначити, що управлінські аспекти дотримання прав у сфері освіти є не лише правовою, а й соціально-гуманітарною проблемою, що потребує системного підходу. Ефективне управління освітою — це поєднання нормативної стабільності, етичних стандартів, прозорості прийняття рішень і пріоритету людської гідності. Успіх реформ у цій сфері визначатиметься не кількістю нових законів, а здатністю кожного закладу освіти стати середовищем довіри, справедливості й рівних можливостей. Саме така модель освіти формує громадянина, який усвідомлює власні права, поважає права інших і здатний діяти відповідально у демократичному суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безкровний Ю. А. Забезпечення права на освіту в умовах воєнного стану як основа освітньої діяльності. // Науковий вісник УжНУ. Серія «Право». 2024. Вип. 82. С. 103–110. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/05/17-1.pdf> (дата звернення: 02.11.2025). visnyk-juris-uzhnu.com
2. Бисага Ю. М. Конституційне право на освіту як механізм гарантування особистої свободи людини і громадянина. // Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. № 11. С. 92–97. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/11/16.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
3. Бисага Ю. М. Право на освіту: міжнародні стандарти та їх вплив на конституційне законодавство України. // Вісник УжНУ. Серія Право. 2023. № 10. С. 88–94. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289615> (дата звернення: 02.11.2025).
4. Біницька К.; Біницька О. Республіка Польща — досвід децентралізації: децентралізація освіти в Україні. // Історія педагогіки. 2016. № 1. С. 18–26. URL: <https://lib-repo.pnu.edu.ua/bitstream/123456789/883/1/1223-3237-1-SM.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
5. Бліхар В. Правове регулювання освітніх відносин в Україні. // Соціально-економічні реалії та перспективи України. 2023. № 4. С. 45–52. URL: <https://ser.net.ua/index.php/SER/article/view/506> (дата звернення: 02.11.2025). ser.net.ua
6. Гижко А. П. Освітня децентралізація в Україні: кейс Вінницької області. // Журнал Політичних Літературознавчих Студій. 2021. № 2. С. 63–74. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/article/view/10477/10387> (дата звернення: 02.11.2025).
7. Грезіна О. Зарубіжний досвід упровадження інституту освітнього омбудсмена. // Публічне урядування та право. 2019. № 8. С. 142–147. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/8/26.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

8. Доляновська І. М. Сучасні риси порушення конституційного права дитини на освіту. // KROK University Law Journal. 2019. № 1. С. 78–85. URL: <https://lbku.krok.edu.ua/krok-university-law-journal/article/view/191> (дата звернення: 02.11.2025).
9. Жолобчук Р. М. Освітнє право як самостійна галузь права України. // Наукові праці УжНУ. Право. 2017. Вип. 46. С. 120–126. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/06cf4656-f93b-4a2e-8a08-f56007085c52/download> (дата звернення: 02.11.2025).
10. Захорольська В. М. Управління освітою в Україні: сутність, основні поняття і характеристики. // Публічне управління: теорія та практика. 2022. № 3(12). С. 69–76. URL: https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/12.pdf (дата звернення: 02.11.2025). pubadm.vernadskyjournals.in.ua
11. Звіт про діяльність Державної служби якості освіти України за 2023 рік. — Київ: ДСЯО, 2024. 78 с. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/ANALITICHNIY_ZVIT_SLUZHBI_2023.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
12. Звіт про результати моніторингу дистанційного навчання: Харківська область, 2022/2023 н. р. — Київ: ДСЯО, 2023. 52 с. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2023/09/Zvit-konstatuvalniy-etap-2022_2023-n.r.-distanciynе-navchannya-KHarkivska-oblast.docx.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
13. Іванченко А. В. Конституційне право на освіту в Україні. // Вісник УжНУ. Серія Право. 2024. Вип. 77. С. 240–248. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/24.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
14. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта України в умовах воєнного стану». — Київ: Інститут освітньої аналітики МОН, 2022. 140 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/education-of-ukraine_2022.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

15. Карапетян А. Р. Право на освіту та позитивна дискримінація: порівняльно-правовий аспект. // Вісник УжНУ. Серія Право. 2023. № 10. С. 133–138. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/289741> (дата звернення: 02.11.2025).
16. Кириченко Ю. Право на освіту за конституціями України та ЄС. // Юридичний науковий електронний журнал. 2015. № 2(2). С. 34–38. URL: https://jurnaluljuristic.in.ua/archive/2015/2/part_2/8.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
17. Лазур Я. В. Відправні положення освітнього права України. // Вісник УжНУ. Серія Право. 2022. Вип. 69. С. 292–300. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/51.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
18. Лазур Я. В. Відправні положення освітнього права України. // Вісник УжНУ. Серія Право. 2022. Вип. 69. С. 292–300. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/51.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
19. Легенький М. І. Адміністративно-правові засади формування та реалізації державної політики у сфері освіти: дисертація доктора юридичних наук. — Львів: НУ «Львівська політехніка», 2018. 470 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1699/dysertaciyanazdobuttyanaukovogostupenyadoktorayurydychnyhnauklegenkogomykolyivanovycha.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
20. Лисенко І. В. Юридичне регулювання академічної доброчесності в освітньому праві України. // Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. № 2. С. 86–91. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2025/02/18.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
21. Марченко Р. В. Міжнародно-правове регулювання права на освіту: імплементація в Україні. // Вісник УжНУ. Серія Право. 2025. Вип. 80. С. 44–52. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/44-4.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
22. Науменко М. С.; Паламар С. П. Реалізація принципів академічної доброчесності як інструмент забезпечення якості вищої освіти. // Освітологічний

дискурс. 2022. № 3–4(38–39). С. 120–132. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/43278/1/Palamar_S.P._Naumenko_M.S._OD_950-2969-1-10-20221210.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

23. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Річний звіт за 2021 рік / За ред. С. Квіта. Київ: НАЗЯВО, 2022. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2022/02/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2021.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

24. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Річний звіт за 2023 рік. — Київ: НАЗЯВО, 2024. 120 с. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/%D0%97%D0%B2%D1%96%D1%82-2023.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

25. Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти. Річний звіт за 2022 рік. — Київ: НАЗЯВО, 2023. 111 с. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/%D0%A0%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%B7%D0%B0-2022-%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

26. Освітнє право України: збірник наукових праць (добірка статей з управлінських і правових аспектів). — Київ: КУБГ, 2019. 300 с. URL: https://journal-discourse.com/files/pdf/OD_11%283%29-2019.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

27. Освітній омбудсмен у цивільному судочинстві: окремі аспекти правового статусу. // Підприємництво, господарство і право. 2021. № 1. С. 94–99. URL: https://lsej.org.ua/1_2021/17.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

28. Освітологічний дискурс: стаття про індивідуальну освітню траєкторію як інструмент реалізації прав здобувачів освіти. // Освітологічний дискурс. 2023. № 2(41). С. 75–83. URL: <https://od.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/download/969/763/3259> (дата звернення: 02.11.2025).

29. Основи правового статусу освітнього омбудсмена в Україні. // Вчені записки ЧДУ імені Петра Могили. Серія: Право. 2020. Т. 11, Вип. 2. С. 112–118. URL: <https://dspace.cusu.edu.ua/items/1bfa5ce4-f865-42fe-9023-a8de118e1a0f> (дата звернення: 02.11.2025).

30. Парпан У. М. Право людини на освіту в умовах асоціації України і ЄС: сутність та принципи. // Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 850. С. 92–98. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/aug/5717/vnulpurn201685017.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

31. Право на освіту у світлі практики ЄСПЛ: український вимір. // Науковий вісник ОДУВС. Серія: Юридичні науки. 2020. № 3. С. 23–31. URL: <https://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2020/3/3.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

32. Публічний звіт Голови Державної служби якості освіти України за 2023 рік. — Київ: ДСЯО, 2024. 44 с. URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/Zvit_Golovi_SQE_16.02.2024.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

33. Пушкарьова Т. О. Актуальні питання децентралізації управління освітою у громаді. // Матеріали конф. REICST. 2021. С. 56–59. URL: https://reicst.com.ua/asp/article/view/conf_pd_2021_06_2 (дата звернення: 02.11.2025).

34. Резнік О. Особливості реалізації права на освіту в Україні: цивільно-правовий аспект. // Ius Privatum. 2020. № 2. С. 61–66. URL: https://iusprivatumjournal.online/wp-content/uploads/2020/10/IP_61_66_Reznik.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

35. Рижук Ю. М.; Полякова І. М. Освітній омбудсмен у системі забезпечення та захисту прав здобувачів освіти. // Матеріали наук. конф. НАВС. 2018. С. 100–105. URL: <https://elar.navs.edu.ua/bitstreams/11610d91-ea9a-4a26-add7-e23af9efa85f/download> (дата звернення: 02.11.2025).

36. Роль освітнього омбудсмена у сфері захисту прав учасників освітнього процесу. // Юридичний вісник. 2022. Вип. 6. С. 55–60. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v6_2022/9.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
37. Романова А. Особливості реалізації права на освіту під час війни в Україні. // Вісник НУ «Львівська політехніка». Юридичні науки. 2023. № 19. С. 134–141. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jun/30619/19.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
38. Семенюк Ю. Світові тенденції та вітчизняні реалії децентралізації управління освітою. // Державне управління: теорія та практика. 2019. № 3. С. 75–82. URL: <https://uran.oridu.odessa.ua/article/view/%D0%A3%D0%94%D0%9A%20323.172%3A%5B351%3A37%5D%28347%2B100%29> (дата звернення: 02.11.2025).
39. Семіног С. Реалізація права дитини на освіту в умовах карантину. // Публічне урядування та право. 2020. № 11. С. 185–191. URL: <https://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/11/28.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
40. Слінько Т. Конституційне право на освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану. // Юридичний вісник. 2022. Вип. 5. С. 18–24. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v5_2022/3.pdf (дата звернення: 02.11.2025).
41. Стефурак В. Р. Право на освіту як особисте немайнове право. // Матеріали наук. конф. ЖДТУ. 2020. С. 155–158. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/155-1.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
42. Терещенко І. О. Право на освіту в умовах правового режиму воєнного стану. // Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 10. С. 127–131. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2024/10/22.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
43. Філіппова В. Д. Освітнє право як галузь законодавства України. // Правові новели. 2014. № 2. С. 91–98. URL: <https://www.mubip.org.ua/wp-content/uploads/2016/01/211.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).
44. Хоменко В. В. Проблеми та виклики централізованого і децентралізованого управління освітою. // Academy-Vision. 2023. № 2. С. 45–53.

URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/489/446> (дата звернення: 02.11.2025).

45. Чукаєва В. О. Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: правовий аспект. // Актуальні проблеми національного законодавства. 2017. № 4. С. 96–102. URL: https://apnl.dnu.in.ua/4_2017/6.pdf (дата звернення: 02.11.2025). apnl.dnu.in.ua

46. Щебетун І. Реалізація конституційного права на освіту в умовах дії правового режиму воєнного стану. // Вісник УжНУ. Серія Право. 2023. Вип. 74. С. 307–314. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/01/64-1.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

47. Юрчук Л. М. Тенденції децентралізації управління освітою в Україні. // Вісник НАДУ. 2009. № 4. С. 36–43. URL: https://docs.academia.vn.ua/bitstream/handle/123456789/946/Vnadu_2009_4_36.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

48. CEDOS (Куделя М., Самохін І.). Освіта в руках громад: чи можливі зміни? Київ: CEDOS, 2018. 64 с. URL: https://cedos.org.ua/pdf/ukrainian_pdf.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

49. CEDOS. Війна та освіта: огляд втрат і викликів системи освіти України. Київ: CEDOS / savED / МФ «Відродження», 2023. 76 с. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/ua-saved_overview-report-2022-web.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

50. IRF (Міжнародний фонд «Відродження»). Освітнє право України: посібник. Київ: МФВ, 2010. 280 с. URL: https://www.irf.ua/files/ukr/programs/edu/edu_posibnyk.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

51. IRF / ERA. Право на освіту та права освітян: результати моніторингу. Київ: МФВ, 2013. 56 с. URL: https://www.irf.ua/files/ukr/programs/edu/ERA_Monitoring.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

52. National Agency for Higher Education Quality Assurance (NAQA). Annual Report of NAQA for Quality Assurance in Higher Education for 2022. Kyiv: NAQA, 2025. URL: <https://en.naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/ANNUAL-REPORT-OF-NAQA-FOR-QUALITY-ASSURANCE-IN-HIGHER-EDUCATION-FOR-2022.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

53. National Agency for Higher Education Quality Assurance (NAQA). Report on Higher Education Quality in Ukraine in 2022. Kyiv: NAQA, 2024. URL: <https://en.naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/REPORT-ON-HIGHER-EDUCATION-QUALITY-IN-UKRAINE-IN-2022.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

54. OECD. OECD Reviews of Integrity in Education: Ukraine 2017. Full report (PDF). Paris: OECD Publishing, 2017. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2017/03/oecd-reviews-of-integrity-in-education-ukraine-2017_g1g759e1/9789264270664-en.pdf (дата звернення: 02.11.2025).

55. OECD. OECD Reviews of Integrity in Education: Ukraine 2017. Paris: OECD Publishing, 2017. DOI: 10.1787/9789264270664-en. URL: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-reviews-of-integrity-in-education-ukraine_9789264270664-en.html (дата звернення: 02.11.2025).

56. UNICEF Ukraine. Better Learning and Skills: Enhancing Education and Creating Opportunities for Children and Young People. Kyiv: UNICEF, 2024. 32 p. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/media/44651/file/Better%20Learning%20and%20Skills%20Enhancing%20education%20and%20creating%20opportunities%20for%20children%20and%20young%20people.pdf> (дата звернення: 02.11.2025).

57. Venice Commission (Council of Europe). Opinion on the provisions of the Law on Education of Ukraine (CDL-AD(2017)030). Strasbourg, 2017. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=cdl-ad%282017%29030-e> (дата звернення: 02.11.2025).

58. Venice Commission. Ukraine: The Law on Education (CDL-REF(2017)047). Strasbourg, 2017. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-REF%282017%29047-е> (дата звернення: 02.11.2025).